

B46

7.

BENCsik János

Adatok a végegyházi cigányok

legújabbkori történetéhez

— 1980 —

Iratgyűjtő
MSZ 5617

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

ADATOK A VÉGEGYHÁZI CIGÁNYOK LEGÚJABBKORI TÖRTÉNETÉHEZ.
- BENCSIK JÁNOS -

Végegyháza 1950-ig Csanád megyéhez, majd Békés megyéhez tartozó település. Azon tájon terül el, amely a török harcok következtében elnéptelenedett, majd évszázadokig pusztá maradt, mignem bizonyos megszakításokkal ide települt, avagy a környező puszták, falvak jobbágysai bérelték a kincstártól. 1868-ban a pécskai kamarai tiszttartóság 5 holdas percellázást hajtva végre, "kincstári telepés községgé" szervezte az akkori Tótkovácsházát. Nevét, a kutatók szerint első telepeseinek származása adta, végül is 1892-ben mai helységnevét /Végegyháza/ nyerte el.

Lakossága alapján mindig a kis települések között találhatjuk:

1870	1880	1890	1900	1910	1920
671	837	1214	1735	2017	2013
100 %	+124 %	+181 %	+258 %	+301 %	+300 %
1930	1940	1949	1960	1970	1980
2266	2434	2734	2680	2483	2225 fő
+338 %	+363 %	+408 %	- 98 %	- 90 %	- 81 %
		100 %			

1850-ban 755 lakója volt, ebből 11,52 % magyar, 85,83 % szlovák, maradvány német, zsidó és egyéb volt. Cigányt nem irtak össze! Ahol ekkor cigánylakosokat irtak össze, ott a népességhez viszonyított arányuk a 3,06%/Gyulavári és 0,45 % /Köröstarcsa/ között ingadozott.

1980-ban 5,7 %-ot tesz ki arányuk !

Természetesen, Végegyháza esetében olyan kérdések megfogalmazására törekedtem, amely esetleg tanulságul szolgálhat egyéb, témánk szempontjából is haszonnal alkalmazható módszerhez. Ennek megfelelően veszem tehát számba a végegyházi kutatásaim eredményét:

1/ Források és azok használhatósága:

Községi anyakönyvek mindössze 1894-95-től állnak rendelkezésünkre. Előtte az egyházi anyakönyvezésre támaszkodhatunk; az előbbi természetesen, az államhatalom segédletével végrehajtott lévén, használhatóbbnak tűnik, míg az egyházi anyakönyvekkel még nem ismerkedtem.

- Nehéz egy-egy család rekonstrukciója, mert az anyakönyvek csak alkalmanként /1907-ig általában, később elszórtan/ tüntetik fel a "természetes" apa nevét, foglalkozását, lakhelyét, amely mai fogalmaink szerint csaknem minden esetben az anya "élettársa" volt.
- Elsősorban tehát az anyak jogán kísérhetjük végig a cigánycsaládok szaporulatát, az életkor alakulását, a cigányok társadalmának belső felépítettségét, stb. Azt hiszem egyetértenelek velem abban, hogy az anyak ilyen szerepét úgy foghatjuk fel, mint egy /a gyermekek szempontjából/ anyajogi társadalmat, ahol éppen az apák szerepének csekély volta nem zárja ki a rokonházasságokat! Sőt egy-egy családnév sorozatos előfordulása egyenesen sugallja azt, hogy nem lehetett másként, mint fél-testvér, fél-, olykor negyed, vagy nyolcadtestvérek házasságának eredményét!
- Végegyházán ugyanis rendkívül nagy %-ban a Faragó és Csurár nevek fordulnak elő; emellett voltak Kanalas, Rostás, Rafael, Kalderás, Budási, Farkas, Fejes és Janovics vezetéknemek.
- Ha a mai állapotot megvizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a már említett Faragó és Csurár vezetéknemek a dominánsak a végegyházi cigányok között. Éppen ezért fontosnak tartom megjegyezni azt, hogy bár a múlt század végén rendre előfordult anyakönyvezésük közben a "Kóbor" jelző nevük előtt, ez nem azt jelenti minden esetben, hogy a mai értelemben vett

kóborló /lakóhelyét folyton változtató/ családokkal állunk szemben. Sőt, éppen a Faragó és Csurár családok esetében éppen azt tapasztalhatjuk, hogy helyben lakók, végegyházi családok ezek, annyira, hogy esetükben nem lehet másról szó, mint az egyébként is szokásos exogám párválasztásról, ha elhagyják a települést. A kóborló megjelölés minden olyan esetben elmaradt, amikor foglalkozást tudtak megjelölni: teknőkészítő, kolompár, madzagfonó, rostás, koldulásból élő, s eléggé jelentős a lókupec, lóalkusz megjelölés is, sőt az egész korszakon át előfordul a napszámos foglalkozás.

- Ugy tűnik, hogy a végegyházi cigányok Erdély felől, elsősorban Arad megyéből kapják az utánpótlást, avagy a népesség felduzzasztását, ahol feltehetően rokonaik élnek, mert rendre Faragó és Csurár nevekkel találkozhatunk közöttük is.

E település: Somoskesz/i/,

A beházasodás, kiházasodás irányát a következő települések jelölik: Medgyesbodzás, Pusztaföldvár, Ref. Kovácsháza, Medgyesegyháza, Hódmezővásárhely, Csantavér, Kiskunmajsa, Magyarbánhegyes, Bánfalva /Békés megye/, Dorozsma, Dévaványa, Tömörkény, Kecskemét, Pitvaros, Szakmár /Pest megye/

A településen való elhelyezkedésükről is képet alkothatunk, éspedig több esetben a Tanya 14.sz. /Fábián Illés tanyája!/ szerepel, más alkalommal 274-es hsz.-ot jelölik meg. Leggyakrabban azonban a mezőkovácsházi ut mentén /hol sátoruk van/, lakóhelyet jegyzik be. Így tehát ott lehetett a cigányok "negyede", ahol szegények lakhelyeik, nem egyszer "sátoraik" állanak.

- A cigány családok által használt keresztnevek /utónevek/ jellege is arra utal, hogy olyan területekről érkeztek Végegyházára, ahol görögkeleti /talán román/

lakosság élt. Ilyenek: Nyisztor, Mitru, Karácson, Pursa, Prusuk, Palánka, Tudora hasonló tendenciát árul el vallási hovatartozásuk, mert az egyértelműen római katolikusoknak könyvelt cigányok között egy-egy görögkatolikus, görögkeleti is előfordul. A cigányok között máig divatos becézés anyakönyvezésük közben is nyomon kísérhető: Tina, Kézsa, Babos, Koró, Mura, Csóda, Pitics, Szaveta /ez utóbbi szerb hatást mutat/, Punczi. Ezek annyira ismertek, hogy az anyakönyvvezető is így jegyzi őket: Faragó Erzsébet /Palánka néven is ismert stb./

Előfordul a kettős vezetéknév is közöttük, mint pl. a Faragó-Kanalas. Itt megjegyezhetjük, hogy a foglalkozásnevek régi cigánymesterségekre utalnak, mint pl. Faragó, Rostás, Kanalas, vagy a román Kalderas /üstös, üstfoltozó?/, Csurár /Szitás, talán rostás is?/.

Nem véletlen az sem, hogy a kismesterségeket űző cigánycsaládok a múlt század második felében egyszer csak munkanélkül maradtak. A lassan térthódító gyáripari termékek előbb-utóbb kiszorították a kisiparosokat /még inkább a kezdetlegesebb technikát alkalmazó cigányokat/ a paraszti piacokról.

- Rendkívül fontosnak tartom megjegyezni, hogy 1912-ben a makói főszolgabíróság 4181. sz. engedélye /talán rendelkezése/ alapján a végegyházi cigányokat pótlólag anyakönyvezik, vagyis esetükben ez azt jelenti, hogy azok a gyermekek, akik valami okon nem kerültek be az anyakönyvekbe, ekkor bejegyzik. Sőt, az anyakönyvező kísérletet tett arra is, hogy egy-egy cigánycsaládot rekonstruáljon. Így megkereste a családok atyai, anyai őseit, azokat /valószínűen fiktív adatok alapján/ bejegyezte, majd az apa és az anya bejegyzését követően az "elmaradt" gyermekek nevét írja be.

Ilyen módon rekonstruálhatjuk az anyakönyvezés utáni évtizedek cigánycsaládjainak szerkezetét. A legkorábbra keltezett személyek Kanalas Mura, 1837-re, stb.

- E póttanyakönyvezés segítségével már hozzávetőlegesen megállapíthatjuk, hogy a század elején milyen cigány népesség élhetett Végegyházán, számarányukra is következtethetünk:

1899-ben összes születés	80	ebből cigány	4 fő
1900-ban	89		5
1901-ben	73		3
1902-ben	89		6
1903-ban	70		3

Az életbenmaradott és anyakönyvezett cigánygyerekek aránya tehát 4 és 5 % között ingadozott, a felnőtt lakosság aránya bizonyosan ettől rosszabb lehetett /a rosszul tápláltság, halandóság/.

1980. október hó